

KERTÉSZETI NÖVÉNYEK ÉLETTANA

Dr. Monostori Tamás főiskolai tanár
Szegedi Tudományegyetem Mezőgazdasági Kar
Növénytudományi és Környezetvédelmi Intézet

A TÁPELEMÉK SZEREPE, FELVÉTELE ÉS SZÁLLÍTÁSA A NÖVÉNYEKBEN

5. olvasólecke

Olvasási idő: 45 perc

Jelen tananyag a Szegedi Tudományegyetemen készült az Európai Unió támogatásával.
Projekt azonosító: EFOP-3.4.3-16-2016-00014

SZÉCHENYI 2020

Európai Unió
Európai Szociális
Alap

BEFECTETÉS A JÖVŐBE

A TÁPELEMEK SZEREPE A NÖVÉNYEKBEN

A **tápelemek** (nélkülözhetetlen/esszenciális elemek, tápanyagok) az Arnon (1950) által meghatározott kritériumok szerint a normális növekedéshez, termésképzéshez elengedhetetlenek, más elemekkel funkciójában nem helyettesíthetők, illetve az anyagcserét közvetlen vagy közvetett úton befolyásolják.

Mennyiségi előfordulásuk szerint a **tápelemek** lehetnek:

Makroelemek (a szárazanyag 0,01 – 10%-a): C, O, H, N, P, K, Ca, Mg, S

Mikroelemek (<0,01%): Fe, Mn, Cu, Zn, Mo, B

A **tápelemek** fiziológiai szerep szerinti csoportosítása:

Organogén elemek (C, H, O, N, S, P)

- Alapvető organogén elemek (C, H, O):

A legtöbb szerves vegyületben megtalálhatók, a fotoszintézisben asszimilálódnak, CO₂-ből (légkör) és H₂O-ból (talaj) származnak.

- Biogén elemek (N, S, P)

A biológiai makromolekulák építőelemei, felvételük a talajból, általában oxidált formában történik, hiányuk esetén hiánytünetek, gyenge növekedés tapasztalható.

Ozmotikus potenciált, illetve enzim-konformációt és aktivitást szabályozó elemek (K, Ca, Mg, Zn)

Specifikus szerep: reakciópartner megkötése az enzim felületén, enzimaktivitás módosítása (fém-protein komplexben).

Nem specifikus szerep: ozmotikus egyensúly fenntartása, plazmafehérjék hidratálása

Redoxkomponensek (Fe, Cu, Mo, Mn)

Reverzibilis elektronfelvételre képesek, így redox-folyamatokban vesznek részt, fehérjékhez, enzimek prosztetikus csoportjaihoz kapcsolódva az elektronszállító lánc tagjaiban fordulnak elő.

Pontosan nem tisztázott élettani szerepű elemek (B, Na, Cl, Si, Co)

Egyes tápelemeket az intenzív anyagcserét folytató fiatal levelek, termések elvonhatnak az idősebb szervektől. Ezek az újra felhasználható (**reutilizálható**) elemek (N, P, K, Mg), melyek hiánytünetei az idősebb leveleken jelentkeznek. A **nem reutilizálható** elemek (pl. Fe, Mn, S, Ca, B) hiánytünetei a fiatal leveleken mutatkoznak.

A növényi tápelemek előfordulása és szerepe

Tápelem	Funkció	Hiánytünetek	Igényes fajok
N	Aminosavak (fehérjék), nukleinsavak, koenzimek stb. felépítése. Vegetatív fejlődés (elsősorban lombzat) serkentése, közvetett hatás a generatív fejlődésre, termésképzésre, minőségre.	Idősebb leveleken fakó, sárgás, később vöröses elszíneződés, lehullás; kismértékben fokozódó virágképződés, de csökkent megtermékenyülés; apró, korábban érő gyümölcsök Túlادagolás: laza szövetszerkezet (levelek, gyümölcsök); betegségekre való fogékonyság; fagyérzékenység; érés előtti gyümölchullás; gyümölcsök tárolhatóságának csökkenése; bor „zöld” íze	Káposzta, retek, torma, mustár stb.
P	Nukleinsavak, foszfolipidek, cukorfoszfátok stb. felépítése. Részvétel az energiaháztartásban (ATP), enzimek aktiválásában (foszfokinázok), fotoszintézisben, légzésben. A differenciálódás, generatív fejlődés (virágzás, termésképzés) serkentése. Szárazságtűrés fokozása. A szervesfoszfát-tartalom nagyrészt a magvakban és termésekben található, a szervetlen foszfát az egyéb szervekben (pl. idősebb levelekben).	Idősebb leveleken piszkos zöld v. antociános elszíneződés, a levél főere piros, a levél bronzos színű; korai lombhullás és színeződés; merev tartás, vékony szár; gyenge gyökérzet; termés-csökkenés; virágképzés és érés kitolódása; rügyek hiányos képződése a hajtás alsó részén; visszamaradó csomók az ágak csúcsán	Hagyma, fejes káposzta, sárgarépa, zeller stb.
K	Legnagyobb mennyiségben előforduló kation (elsősorban fiatal, aktív anyagcseréjű levelekben, merisztémákban). Enzimaktiválás, foszforilálás, szénhidrát-szintézis serkentése. Plazma fizikokémiai tulajdonságainak szabályozása, vízháztartás (π), fagy-, szárazságtűrés, rezisztencia, termésbiztonság javítása.	Idősebb leveleken klorotikus foltok, középen elhalt, később kiterjedő sávok, a levél csúcsa és széle sárgul, majd barnul és elszárad, fonákja felé hajlik; elhúzódó levélhullás; vékony, könnyen dőlő szár; gyengén színeződő, alacsony szénhidráttartalmú gyümölcsök	Málna, szőlő, dinnye, burgonya, cukorrépa, egyéb, sok szénhidrátot termelő növények
Ca	Hosszirányú növekedés, merisztémális sejtszaporodás szabályozása, sejtmegnyúlás, differenciálódás serkentése. Másodlagos hírvivő (calmodulinnal). Sejt határhártyáinak kialakítása, membrán permeabilitásának szabályozása (segíti a K, P, NO ₃ ⁻ , gátolja a Na felvételét).	Legfiatalabb szervekben szövethalás, kis, deformált levelek, levél szélén klorózis, barna foltok, erek barnulása; hajtások csúcsán megsárguló levelek (mész-klorózis); szárpuhulás; gyümölcsök csúcsrothadása, stippesedés	Paradicsom
Mg	Klorofill felépítése. Enzimaktiválás: a foszforilálási folyamatok kofaktora (fotoszintézis, légzés, N-anyagcsere stb.). Az ionkonkurencia (pl. egyéb kationok nagy mennyiségű feleslege esetén) gátolhatja a felvételét.	Idősebb levelek közepén, levélerek között klorotikus foltok, sávok (a levélerek zöldek maradnak), összesodródás; gabonaféléknél zavar áll be a víz- és a szénhidrátháztartásban (búza, kukorica levelei csíkosak lesznek)	Szőlő, burgonya, cukorrépa

S	Esszenciális aminosavak, enzimek (SH-csoport), koenzimek (pl. CoA) felépítése. Részvétel a redoxrendszerekben (Fe-S fehérjék).	Legfiatalabb levelek világoszöld-sárga elszíneződése; merev tartás, növekvő mértékű elfásodás; kicsi és satnya keresztesvirágú növények	Pillangósok, keresztesvirágúak
Fe	Vegyértékváltása révén részvétel a redoxrendszerekben (pl. Fe-S fehérjék), e ⁻ -szállításban (fotoszintézis, légzés stb.). Pótlása elsősorban karbonátos talajokon szükséges; Ca, Mn, NO ₃ ⁻ gátolja, NH ₄ ⁺ serkenti a felvételét.	Fiatal leveleken világoszöld, sárga, fehér foltok; alma levelek a hajtáscsúcson sárgászöldek; körte leveleken fekete foltok; cseresznye levelek világossárgák, de a legfinomabb erek zöldek maradnak	Cseresznye, egyéb gyümölcsfák, áfonya, spenót
Mn	Enzimaktiválás (fotoszintézis, nitrát-redukció stb.). Szilárdító szövetek képzése. Redox-állapot szabályozása: a vas oxidálása, az Fe ³⁺ FePO ₄ -ként inaktíválódik, vashiány alakul ki! Ca gátolja a felvételét.	Idősebb leveleken tavasszal szürke csíkok, foltok, szárazfoltosság; levelek a hajtáson alulról felfelé elszáradnak; a levelek sárgulnak, csak a vastag erek maradnak zöldek	Cseresznye, meggy, ringló, borsó, spenót, rizs, zab
Cu	Vegyértékváltása révén az e ⁻ -szállításban szereplő enzimek alkotója (fotoszintézis, légzés, szénhidrát-, fehérjeszintézis stb.).	Levélcsőcs kifehéredése, keskeny, sodrott levelek; fiatal magoncok leveleinek elhalása; gyümölcsfák hiányos termékenyülése; gabonafélék internódiumainak növekedésének gátlása; léha kalászkák Hiánya ritka	Alma, szilva, kajszli, zab, árpa, búza
Zn	Specifikus és nem specifikus enzimaktiválás. Mn-nal együtt az auxintermelés serkentése.	Törpenövés (az alacsony triptofán-tartalom következtében csökkent auxin-szint); klorózis; embrionális szövetek károsodása; gránium nélküli kloroplasztiszok; szőlőnél: kis levelek, törpeszártágúság, a rövid szártágú mezőkben sárga foltok, vékony hajtások, apró bogyók; gyümölcsfákon: rügyfakadás akadályozása (pl. almahajtások kopaszok maradnak); vadalanyú fák érzékenyebbek	Citrom, narancs, őszibarack, mandarin, egyéb gyümölcsfák, kukorica, len, komló
Mo	Nitrogenáz és nitrát-reduktáz kofaktora (vegyértékváltás), részvétel a nitrogén-anyagcserében. Szulfát gátolja, foszfát serkenti a felvételét.	Csökkent növekedés; világos levelek (alacsony klorofilltartalom); fokozott légzés; levélnyelek meghosszabbodása; bőséges virágzás esetén rossz kötődés, nagymértékű virághullás; virágzás károsodása (N-hiány tünetei); nitrátfelhalmozódás a növényben, csekély cukortartalom	Pillangósok (bab!), keresztesek bab Kétszikűek igénye nagyobb az egyszikűekénél.

B	Membránhoz kötött folyamatok szabályozása, hormonhatás közvetítése. Vízgazdálkodás, megporzás, termésmennyiség és minőség szabályozása, asszimiláták szállításának serkentése.	A sejtfal rideg, török, szív- és szárazrothadás (cukorrépa); parafoltok (alma); a szártenyészőkúp elhalása; internódiumok rövidülése; almában: húsparásodás; kajsziban: húsbarnulás (magház körül) és levélkárosodás; Brassica fajok: üregesség	Alma, körte, karfiol, zeller, cukorrépa, burgonyafélék, keresztesvirágúak, pillangósok
Na	C ₄ -es növényekben PEP-karboxiláz szintézise/aktiválása. K helyettesítése (pl. árpa, zab, paradicsom, mustár)?	Halofiták (só-/Na-tűrők): pl. cukorrépa, mángold, zeller Glikofitonok (sóérzékenyek): magas Na-tartalmat nem tűrik	
Cl	Részvétel a turgor fenntartásában, fotoszintézisben?	Klórkedvelő: répa, zeller, retek Klorofób: burgonya, dohány, paradicsom, bab, szőlő, pirosribiszke, köszméte, málna, szamóca, szeder, cseresznye, egyéb gyümölcsfák	
Si	Egyszikűek sejtfalának felépítése; sejtfal szilárdítása.		Kedvező hatás rizsben.
Co	Nitrogénkötő baktériumokban. B ₁₂ fémkomponense	Közvetett B ₁₂ -hiánytünetek pl. a kérődzőknél.	

A tápelemek eloszlása a növényekben:

- **Levelek**: sok K, Ca, Mg, S, N, P
- **Fiatal levelek**: a legtöbb elem koncentrációja magas
- **Idősebb levelek**: a kevésbé mozgékony elemek (Ca, Cu, B) mennyisége nagy
- **Magvak**: viszonylag sok Mg, P, N
- **Gyökerek**: általában kevés N, P, K

A NÖVÉNYEK TÁPANYAGFELVÉTELE

A talajban az ásványi anyagok egy része megkötődik a talajkolloidok felületén, másik része a talajoldatban oldott állapotban található. A két fázis közötti egyensúly lényege, hogy a tömény talajoldatból anyagok kötődhetnek meg a talajkolloidok felszínén (**adszorpció**), illetve a talajoldat hígulásakor a kolloidok felületéről a megkötött anyagok oldatba mehetnek (**deszorpció**). Az oldatban lévő ionok **diffúzióval** jutnak a gyökér felszínéhez.

A növények a tápelemeket **ionos formában** veszik fel. A töltéssel rendelkező ionokat hidrátburok veszi körül, szállításuk a növény szervezetében is általában elválaszthatatlan a víz szállításától.

Az anyagszállítás rendszere a növényi szervezetben:

1. **Rövidtávú szállítás.** A sejt anyagfelvétele és -leadása, a membránokon (plazmalemmán, tonoplaston stb.) keresztül történő anyagszállítás (passzív és aktív transzport).
2. **Középtávú szállítás.** A szomszédos sejtek, szövetek között apoplazmás (a sejtfal kapillárisaiban) és/vagy szimplazmás (plazmodezmákon keresztül) úton történő anyagszállítás.
3. **Hosszútávú szállítás.** A farész és a háncsrész szállító edénnyalábjaiban történik. A farész trachea/tracheida elemeiben az oldott anyagok a transzspirációs áramlás által meghatározott úton haladnak. Az asszimiláták szállítása a háncsrész elemeiben (rostasejtek/rostacsövek) a vízszállítástól kevésbé függő folyamat.

A gyökér endodermiszéig a tápelemek szállítása részben az **apoplazmás** (gyorsabb), részben a **szimplazmás** (lassabb) úton történik. Az **endodermisznél** az apoplazmás út megszakad a sejtfalba lerakódott szuberin miatt, a szállítás csak a szimplazmás úton folyik tovább. A gyökér kéregparenchimájának sejtjeiből a szállított tápanyagokat a mitokondriumokban gazdag **transzfer sejtek** aktív módon választják ki a farész szállító elemeibe, a tracheákba. A tracheákban a szállítás kis ellenállással, tömegáramlással történik. Az edénnyalábok végződésénél a szállított tápanyagok transzfer sejtek közvetítésével kerülnek a mezofillum sejtjeibe, ahol szállításuk szimplazmás úton folyik tovább.

A levélben képződött **asszimilációs termékek** a **hancstranszport** útján jutnak el a felhasználás helyére. Az asszimiláló mezofillum sejtek és a rostacsövek/rostasejtek közötti kapcsolat a kísérősejteken keresztül jön létre. A szállítás szimplazmás úton történik, az energiát a kísérősejtek mitokondriumai által termelt ATP biztosítja.

A gyökerek tápanyagfelvételét befolyásoló tényezők

– Klimatikus tényezők

A fotoszintézis intenzitását befolyásoló tényezők (fény, hőmérséklet stb.), a légzés szubsztrát-ellátásán keresztül befolyásolják a tápanyagfelvétel intenzitását.

– Talajszerkezet

Megfelelő: kellő szellőzőtség, a gyökérlégzéshez szükséges O₂ biztosított.

Tömődött, vízzel elárasztott: lassabb anyagfelvétel, gátolt gyökérnövekedés, a tápanyagkészletek kimerülése.

– Vízellátás

Hiányos: csökken a légzés intenzitása, a növekedés, a tápelemek diffúziója és a gyökér környezetében a felvehető tápanyagok mennyisége

– A gyökérszóna tápelem-koncentrációja

Kimerülési zóna: adott elem felvétele intenzívebb, mint a vízfelvétel, a talajoldat tömegáramlása nem biztosítja a felvett ion utánpótlását.

Akkumulációs zóna: adott ion felvétele mérsékeltebb (pl. arid klímában) az intenzívebb transzspiráció és vízfelvétel miatt.

– A gyökérszóna pH-ja

Lúgosodás: a gyökér hidroxil- vagy hidrokarbonát-csereionokat ad le (pl. nitrát-adagolás esetén).

Savasodás: a gyökér hidrogén-ionokat ad le (pl. ammónium-adagolás esetén).

Alacsony pH-n a nehézfém-sók (Al-, Pb-, Fe-sók) oldhatósága fokozódik, a növény nagy mennyiségben veszi fel ezeket. Felhalmozódásuk károsítja a növényt és rontja a termék biológiai értékét.

– Alacsony hőmérséklet

Hidegtűrő mérsékelt égövi növényeknél a tápanyagfelvétel minimuma 0-5 °C körül van, megegyezik a légzés minimumpontjával.

Melegigényes növényeknél a tápanyagfelvétel már 5-15 °C között károsodik. A plazmalemma folyadékkristályai megmerevednek, permeabilitása megnő, intenzív sókiáramlás indul meg, ami tartós lehűlés esetén a növény pusztulásához vezethet.

– Magas sótartalom

A **sóérzékeny (glikofiton)** növényekben a felvett nagy mennyiségű Na a gyökérben marad, toxikus szintet ér el.

A **sótűrő (halofiton)** növényekben a felvett Na a hajtásba szállítódik, ahol a vakuólumba kiválasztva méregtelenítődik.

Az egyes tápelemek szerepéről részletesebben, a tápelem-ellátottság mértékéről és egyéb gyakorlati kérdésekről **ITT** szerezhethetnek (31-46. oldal) további információkat (regisztráció szükséges!): <https://www.szaktars.hu/szaktudas/view/kert-esszel-novenyi-eletjelensegek-a-kertben/>

Ellenőrző kérdések

Hogyan csoportosíthatók a növényekben előforduló elemek?

Ismertesse az egyes makroelemek élettani szerepét és hiánytüneteit!

Ismertesse az egyes mikroelemek élettani szerepét és hiánytüneteit!

Melyek a gyökerek tápanyagfelvételét befolyásoló tényezők?

Források

Pethő M. (2002): Mezőgazdasági növények élettana. Akadémiai Kiadó, Budapest
<https://mersz.hu/mod/keres/Mez%C5%91gazdas%C3%A1gi+n%C3%B6v%C3%A9nyek+%C3%A9lettana/sorrend/2/> (regisztráció szükséges!)

Szalai J. (2001): Növényi életjelenségek a kertben. Szaktudás Kiadó Ház, Budapest
<https://www.szaktars.hu/szaktudas/view/kert-esszel-novenyi-eletjelensegek-a-kertben/>

Ajánlott irodalom

Ördög V., Molnár Z. (2011): Növényélettan

https://regi.tankonyvtar.hu/hu/tartalom/tamop425/0010_1A_Book_01_Novenyelettan/adatok.html

Bratek Z. és mtsai (2013): A növényi anyagcsere élettana

https://regi.tankonyvtar.hu/hu/tartalom/tamop412A/2011-0073_novenyi_anyagcsere/adatok.html